

Ciklus tribina *Od teorije do historije*

U organizaciji Centra za teorijska istraživanja u humanistici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dalje: FFZG) pokrenut je na istome fakultetu akademske godine 2024/2025. ciklus tribina *Od teorije do historije*. Svaka tribina zamišljena je kao razgovor povodom „nedavno objavljenih i prevedenih naslova teorijske literature, kao i obljetnice važnih polemika, teoretičara i njihovih djela” koja su trebala poslužiti kao „oslonac za otvaranje šire rasprave o teorijskim problemima historiografije, kao i vezi historiografskog rada i društva, politike i teorije”. Zato se poseban naglasak želio staviti na „dodire i međusobne poticaje historijske znanosti i drugih društveno-humanističkih disciplina tako što će se u razgovor uključiti stručnjaci različitih teorijskih usmjerenja i profila”.

Historiografija kao zanat, 26. studenoga 2024.

Prva tribina posvećena je knjizi *Pisanje povijesti*, kanonskom djelu francuskog filozofa, povjesničara i jezuitskog svećenika Michela de Certeaua koje je u hrvatskome prijevodu u izdanju nakladničke kuće Mizantrop osvanulo 2023. godine. Originalno objavljeno na francuskom jeziku 1975. godine, de Certeauovo je djelo inspirirano kulturnim obratom 1970-ih i kao anticipacija nadolazećeg postmodernizma navijestilo teorijski odmak od kvantitativnih metoda i društveno-ekonomskih modela koje su pod utjecajem povjesničara okupljenih oko časopisa *Annales* prevladavale u dotadašnjoj francuskoj historiografiji. Tribina je održana 26. studenoga 2024. godine na FFZG-u, u dvorani D1 u 19 sati, a na njoj su kao govornici sudjelovali redoviti profesor u trajnom zvanju s Odsjeka za romanistiku **Nenad Ivić** i redovita profesorica s Odsjeka za povijest **Zrinka Blažević**, dok je tribinom moderirao viši asistent s Odsjeka za povijest **Nikola Tomašegović**.

Tribina je započela kratkim uvodom moderatora u kojem je nastojao prikazati de Certeauovo viđenje povijesnog zanata. Nakon toga je riječ dana Nenadu Iviću koji je važnost djela predstavio unutar konteksta vremena u kojemu je nastalo, čime je naglasio isprepletenost rastućeg neoliberalizma s krizom povijesti koja se javila u društveno-humanističkim znanostima tijekom 1970-ih. Ivić je posebnu pozornost posvetio konceptu „historiografske operacije” koju de Certeau koristi kako bi objasnio stvaranje historije, dok glavni doprinos knjige *Pisanje povijesti* Ivić vidi u rehabilitaciji povijesti mentaliteta koja je Braudelovim makro-strukturama i proučavanjem *longue durée* (dugog traja-

nja) bila potisnuta. Tijekom 1970-ih, Braudelovim odlaskom s pozicije glavnog urednika časopisa *Annales* i dolaskom mlađih generacija, dolazi do povratka proučavanju povijesti mentaliteta. Važnu ulogu u tom pokretu ima i de Certeau kojeg je Ivić nazvao „povjesničarom svakodnevice”, čime je aludirao na njegovo najpoznatije djelo *Invencija svakodnevice* (*L’Invention du Quotidien*) i na njegov interes za proučavanje „poetike svakodnevice”. U de Certeauovom promišljanju povijesti mentaliteta, Ivić je uvidio poveznicu s Lucienom Febvreom koji se mentalitetima bavio na individualnoj razini i smatrao ih neovisnima od materijalne stvarnosti, u suprotnosti s Marcom Blochom koji se više zanimao za nesvjesnu „kolektivnu psihologiju” ovisnu o okolini. Ivić je potom upozorio na važan utjecaj koji je knjiga *Pisanje povijesti* izvršila u Francuskoj tijekom 1970-ih godina, posebice na Michela Foucaulta, Rogera Chartiera i Jacquesa Rancièrea, ali i na američke intelektualne historičare poput Dominicka LaCapre i Haydena Whitea. Ono što povezuje sve navedene (i de Certeaua) jest postmodernističko shvaćanje diskurzivnosti povijesti, odnosno, njezine narativnosti i odnosa između autora, teksta i konteksta. Posebno je istaknuo de Certeauovu tezu da je povijest znanost koja uvelike ovisi o institucijama koje je proizvode. Među njima najvažniji su oni koji su u 19. st. dobili zadaću očuvanja povijesne građe, ali su se pritom vodili selektivnošću u skladu s tadašnjim ideologijama nacionalizma i građanskog liberalizma. Ivić je zaključno podsjetio i na važnost de Certeauovoga istraživanja povijesti vjerovanja što je primijenio i na svoju teoriju povijesti postulatom dvostruke prozirnosti kojim pokušava dati odgovor na pitanje „Zašto se vjeruje historijskome tekstu?”.

Nakon što je Nenad Ivić ukratko prikazao teorijsku važnost de Certeaua i kontekst u kojem *Pisanje povijesti* nastaje, Zrinka Blažević se na de Certeauovu knjigu osvrnula iz perspektive ego-historije, opisujući intelektualne poticaje koje je taj francuski teoretičar izvršio na njezino profesionalno profiliranje. Pritom se vraća u 1990-e kada se kao jedna od rijetkih hrvatskih povjesničara/ki zainteresirala za postmodernizam u trenucima kada zbog političke situacije stvaranja hrvatske države za njega u historiografiji nije bilo mjesta. Razlog tome je postmodernističko prokazivanje historiografije kao naracije podložne jezičnim pravilima, a ne mimetičkog odraza prošle zbilje. Blažević se potom osvrnula na de Certeauovu konceptualizaciju historiografije kao heterologije. Uz etnologiju i psihoanalizu, koje su također bile predmetom intenzivnog de Certeauova bavljenja, historiografija je prema de Certeauovu mišljenju egzemplarni diskurs o Drugom obilježenom nepronichnošću i odsutnošću. Stoga se ona sama u vlastitoj historiografskoj praksi uvelike vodila hermeneutikom nerazumijevanja njemačkog filozofa Wernera Koggea koja, osim smisla, neodvojivim dijelom interpretativnog postupka smatra i ne-smisao i besmisao, zbog čega je tumačenje i pisanje povijesti uvijek imaginativna i poetička praksa.

Nakon izlaganja govornika uslijedilo je vrijeme za raspravu koja je bila vrlo živahna. Prvo je moderator, Nikola Tomašegović, postavio pitanje o recepciji Michela de Certeaua, da bi zatim prešao na problematiziranje svrhe povijesti kao poetične i imaginativne prakse. Drugim riječima, zašto bi netko čitao povijest kada možemo čitati roman? U svojevrsnoj obrani historije, Nenad Ivić je izjavio kako je upravo za povjesničara povijest mjesto invencije

u kojemu se iskazuje njegova erudicija i težak rad. Svoje komentare i pitanja zatim je mogla uputiti publika. Rasprava se povela o svrsi historijske znanosti i njezinoj terminologiji te utjecaju nacionalnih ideologija na oblikovanje povijesne znanosti. Potom se razgovor vratio na teorijsko nasljeđe postmodernizma, poput koncepta diskursa i prakse te autorefleksivnosti kao temeljnog postulata suvremene historiografske prakse. Upravo oko autorefleksivnosti otvorila se debata između Ivana Roška, asistenta s Odsjeka za sociologiju i Tomislava Brleka, izvanrednog profesora s Odsjeka za komparativnu književnost. Otvorilo se pitanje literarnosti historiografije. Brlek je zastupao mišljenje da je historiografski diskurs blizak onome književnome, dok je Roško inzistirao na njegovoj nužnoj ideološkoj pozicioniranosti. Ova je polemika bila vrlo poticajna, posebno za mlađe povjesničare. Osim toga, činjenica da su se u debatu uključili ne-povjesničari svjedoči da je historijska znanost važnim predmetom interesa i drugih stručnjaka u društvenim i humanističkim znanostima. Premda je imala potencijala nastaviti se duboko u noć, prva, vrlo uspješna i posjećena tribina ovoga ciklusa okončana je u 21 sat.

Nadilaženje nacionalne paradigme, 26. ožujka 2025.

Druga tribina ciklusa *Od teorije do historije* održana je povodom izlaska uredničke knjige *Nadilaženje nacionalne paradigme: Od historiografskog nacionalizma do transnacionalnih pristupa* koju su u nakladi *Srednje Europe* priredili izvanredni profesor Odsjeka za povijest FFZG-a **Branimir Janković** i viši asistent s istog Odsjeka **Nikola Tomašegović**. Uz Jankovića i Tomašegovića, na tribini je također sudjelovao izvanredni profesor s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, **Stevo Đurašković**, inače recenzent knjige, dok je tribinom moderirao asistent s Odsjeka za kroatistiku FFZG-a **Karlo Držaić**. Tribina je održana 26. ožujka 2025. godine s početkom u 19 sati u dvorani D5 na FFZG-u.

Nakon što je moderator otvorio tribinu i ukratko predstavio knjigu, Nikola Tomašegović započeo je svoje izlaganje sa zastarjelom podjelom Hansa Kohna na zapadni (građanski) i istočni (kulturni) nacionalizam koju je Kohn uspostavio 1944. godine u svom djelu *The Idea of Nationalism: A Study in its Origins and Background* slijedeći time podjelu Friedricha Meineckea na državne (*Staatsnation*) i kulturne (*Kulturnation*) nacije. Meineckova historija, kao i historija mnogih drugih povjesničara druge polovice 19. i prve polovice 20. st. obilježena je nečim što se danas u historiografiji naziva historiografski nacionalizam, odnosno korištenje historije u službi određene nacije. Time Tomašegović prelazi na suvremene kritike historiografskog nacionalizma koje se javljaju još od 1990-ih, ali i preispituje njihov naziv „suvremene“, te iznosi kako se u literaturi nove paradigme nekada znaju nazivati funkcionalizam ili situacionizam. Kao „najglasnijeg“ kritičara historiografskog nacionalizma, ali i studija o nacionalizmu općenito istaknuo je Rogersa Brubakera koji je u svome djelu *Ethnicity without Groups* preispitao ustaljenu terminologiju bavljenja nacionalizmom. Nadalje, Tomašegović je naglasio kako u suvremenim studijama nacionalizma od 1990-ih često dominiraju društvene znanosti poput sociologije i lingvistike, ali ni povijest nije na odmak posebice kada je u pitanju istraživanje srednje i jugoistočne Europe. Neki od povjesničara/ki koje

je Tomašegović izdvojio su Pieter Judson, Tara Zahra i Alexander Maxwell. Nažalost, u hrvatskoj historiografiji trenutačno nema jače recepcije stranih strujanja u istraživanju nacionalizma te je jedan od ciljeva knjige *Nadilaženje nacionalne paradigme* upravo pokušaj da se hrvatska historiografija pridruži stranim strujanjima i otvori dijalog na domaćoj znanstvenoj sceni. Zatim je Tomašegović slušatelje upoznao s novim konceptima u studijama nacionalizma, među kojima je njemu osobno najzanimljiviji koncept *nacionalne ravnodušnosti* Tare Zahre kojim istraživača želi uputiti na istraživanje pojedinaca ili grupa koje se nalaze izvan granica ili na marginama nacionalnih „zamišljenih zajednica”. Tomašegović je svoje izlaganje završio vraćanjem na historiografski nacionalizam koji je tijekom 19. st. tradicionalno istraživanje velikih pojedinaca ili važnih povijesnih događaja pretvorio u nacionalne povijesti. Taj fenomen promjene percepcije unatoč proučavanju iste građe Tomašegović uspoređuje s onim iz geštalt psihologije.

Nakon toga je riječ predana Branimiru Jankoviću koji je, slično kao i Tomašegović prije njega, naglasio kako je nacionalizam tema koja nadilazi discipline. Zatim je podsjetio kako upravo 2025. godina kao obljetnica krunidbe kralja Tomislava i Hrvatskog Kraljevstva nudi hrvatskoj historiografiji mogućnosti za historiografski nacionalizam i – sarkastično naglašavajući – povratak u 19. stoljeće. Primjere za to pokazuju nam planovi povodom obilježavanja obljetnice kao što je imenovanje autoceste Zagreb–Dubrovnik po kralju Tomislavu. Janković ipak tvrdi kako je nacionalnu paradigmu nemoguće izbjeći, posebice zbog ispreplitanja nacionalne države, njezinih institucija i znanosti, ali je stanje u historiografiji danas puno drugačije nego ranije kada je tradicionalna historiografija „branila naciju, a ne disciplinu” te „širila nacionalizam kroz i pomoću historiografije”. Zbog nemogućnosti potpunog odbacivanja nacionalne paradigme Janković smatra kako se ona treba nadići, što i pokušavaju suvremene teorije i pristupi na koje je sljedeće prešao. Među njima najviše je prostora dao transnacionalnoj historiji, ali je pritom postavio pitanje što nakon nje. Naime, tijekom 1990-ih i 2000-ih komparativna historija pokazivala se „najkvalitetnijim” i „vrhunskim” istraživačkim pristupom, da bi se na kraju njezina metodologija također pokazala manjkavom. Je li moguće da će se isto dogoditi s transnacionalnom historijom? U završetku svog izlaganja, Janković je stavio fokus na knjigu koju je uredio s Nikolom Tomašegovićem i kojoj je cilj „potaknuti polemike, dijalog i razmišljanje na međunarodnoj razini” te je naglasio potrebu da se govori o problemima nacionalnog historizma.

Zadnji govor prije rasprave održao je Stevo Đurašković. Izlaganje je otvorio naglašavanjem važnosti knjige kako za studente koji dobivaju uvid u relevantne teorije nacija i nacionalizama, tako i za istraživače iz različitih društveno-humanističkih znanosti, ali i širu javnost. Zatim je dao jedno videenje knjige iz vlastite znanstvene pozicije, počevši s osvrtom na tekst Rogersa Brubakera „Etnicitet bez grupa” za koji smatra da bi njemu pomogao ne za otvaranje polemike, već za sam rad i razumijevanje nacionalizma. Zatim je preispitao ograničenost i refleksivnost suvremenih teorija nacija i nacionalizma prilikom čega je zaključio kako u današnjim društvima manjka refleksivnosti što dovodi do dekontekstualizacije historije koje je „najopasnije oružje nacionalizma”. Za primjere toga istaknuo je heroiziranje različitih skupina lju-

di koje su nekoć bile marginalne ili na dnu društvene ljestvice, poput radničke klase ili crnaca. Kao primjer iz visoke politike dao je slučaj povijesti Pokreta nesvrstanih čiju reprezentaciju opisuje kao „multikulturalne fantazije” te smatra kako je na tom primjeru „nijansirani pristup” povjesničara nužan. Potom je dao osvrt na metodološki nacionalizam, odnosno, istraživanje u kojemu se nacionalna država uzima kao polazišna točka i središte analize. Smatra da metodološki nacionalizam nije nužno loš, ako se predmeti istraživanja ispravno kontekstualiziraju. Pritom je obranio komparativnu historiju čije se metode u jeku transnacionalnih pristupa čine zastarjelim, ali kao netko tko je i sam doktorirao na temi komparativne politike obznanio je publici da su komparativni pristupi istraživački previše zahtjevni. Zatim je prešao na koncepte trenutačnih teorija nacija i nacionalizama i kao Tomašegović spomenuo je Zahrinu *nacionalnu ravnodušnost* te kao primjer za taj koncept izdvojio talijanskog pisca iz Splita Enza Bettizu koji je sam naglašavao mnogostrukost svojih nacionalnih identiteta. Potom je prešao na razglabanje o modernističkim paradigmatima studija nacija i nacionalizama koje su proučavale kapilarno širenje nacionalizma u kapitalističkoj epohi te je završio s nabranjem različitih tema kojih se transnacionalni pristupi mogu dotaknuti, prije svega multinacionalnih kompanija, organizacija, banaka itd.

Nakon izlaganja uslijedila je rasprava. Postavilo se pitanje zašto je većina prevedenih tekstova u knjizi *Nadilaženje nacionalne paradigme* iz anglosaske provenijencije te zašto je većina tekstova usmjerena prema modernom i suvremenom razdoblju. Janković je otkrio kako će se za sljedeću knjigu više prevoditi s francuskog i njemačkog jezika, dok je za dominaciju moderne i suvremene periode u knjizi najviše zaslužna stručnost samih urednika knjige koji se bave 19. i 20. stoljećem te značaj nacionalizma kao fenomena unazad dvjestotinjak godina. Na to je Tomašegović nadodao i kako se najrelevantnije rasprave unutar studija nacionalizma i same historiografije odvijaju među anglosaskim povjesničarima te se dotiču modernijih razdoblja, dok je Đurašković odgovorio kako je anglosaska historiografija „historiografija zvijezda” te se čak i najznačajniji europski autori priključuju tamošnjim raspravama, rade na tamošnjim sveučilištima i slično. Zatim se postavilo pitanje mogućnosti bavljenja transnacionalnom historijom na što su govornici najčešće odgovorili već postojećim djelima poput djela Davida Blackburna *Germany in the World: A Global History, 1500-2000* ili Christophera Alana Baylya *The Birth of the Modern World, 1780-1914*. Uz to, potegnulo se i pitanje ciljeva transnacionalne povijesti i njezinih dosega. Trenutačno je stanje dosta neodređeno, te je definitivno potrebno pojmovno razgraničenje između transnacionalne i globalne povijesti, ali će se pod egidom transnacionalne povijesti definitivno otvarati nove teme i istraživački projekti neovisno o trenutnoj terminološkoj nedefiniranosti i njezinom daljnjem teorijskom i metodološkom razvoju. Tijekom rasprave, uz transnacionalnost su se često mogli čuti i drugi termini poput globalne historije ili postnacionalnosti, jednako labavo ili nimalo definirani u znanosti kao što je i transnacionalnost. Po pitanju nadilaženja nacionalne historiografije u Hrvatskoj, naglasio se problem financijskih uvjeta koji otežavaju mogućnosti domaćim povjesničarima istraživanja onkraj političkih granica. Uz navedene vrijedi spomenuti i trenutačan problem transnacionalnih

pristupa u svim historiografijama, a to je proučavanje transnacionalnih problema unutar nacionalnih okvira. Što se tiče interesa za transnacionalne teme i pristupe, Zrinka Blažević, redovna profesorica Odsjeka za povijest FFZG-a, istaknula je veliki interes među mlađim povjesničarima koji se ogledao i u posebnom broju časopisa *Radovi zavoda za hrvatsku povijest* iz 2020. godine koji je za temu imao historiju isprepletanja, također recentnu znanstveno-istraživačku paradigmu koja je dijelom transnacionalne historije. Blažević je istaknula i projekte Hrvatske zaklade za znanost koji pružaju mogućnosti takvih istraživanja, a posebice je napomenula kako je transnacionalizam u istraživanjima epistemološki pomak prema istraživanju procesa. Pri kraju rasprave se tema s transnacionalnosti i istraživanja onkraj političkih granica pomakla na transdisciplinarnost, istraživanje onkraj granica znanstvenih disciplina. Po tom pitanju su se – jednako kao i kod rasprave o transnacionalnosti – pojavile terminološke nesuglasice između trans- i interdisciplinarnosti. Nakon nevolja s terminologijom, rasprava se preselila na istraživanje nacionalizma, a tu se ponudilo i nekoliko zanimljivih tema za buduće istraživače, kao što je istraživanje uklopljenosti Hrvata u (trans)nacionalne mreže. Time je u 21 sat – jednako kao i prva – završila i ova tribina ciklusa *Od teorije do historije*.

Političko nasljeđe Michela Foucaulta, 21. svibnja 2025.

Treća i posljednja u nizu tribina *Od teorije do historije*, održana 21. svibnja 2025. godine ponovno u dvorani D5, preispitala je političko nasljeđe jednog od najznamenitijih strukturalista, poststrukturalista, postmodernista i francuskih filozofa druge polovice 20. stoljeća – Michela Foucaulta. Nakon dvije tribine izuzetno historiografske naravi i po pitanju tema i po pitanju sudionika, ova tribina naizgled najviše odskače iz čitavog ciklusa. Tako na ovoj tribini nije bilo nijednog povjesničara po struci: ponovno sudjeluje **Nenad Ivić**, redoviti profesor u trajnom zvanju s Odsjeka za romanistiku FFZG-a, a uz njega i filozofkinja i profesorica emerita **Nadežda Čačinović** te redovni profesor Odsjeka za komparativnu književnost FFZG-a, **David Šporer**, dok je tribinom moderirao doktorand **Nikola Cerovac**. Ipak, značaj Foucaulta ne samo kao filozofa, već i povjesničara ideja koji je bavljenjem poviješću nastojao dati odgovore na filozofska pitanja, čini njegovu ostavštinu, a i ovu tribinu, implicitno historiografskom.

Ta isprepletenost s poviješću očitovala se odmah na početku rasprave kada je moderator tražio od sudionika da objasne promjene u recepcijama Foucaulta u kontekstu povijesnih promjena tijekom druge polovice 20. st. i kakvo je današnje stanje njegove ostavštine unutar društveno-humanističkih znanosti. Za odgovor se prvi javio David Šporer koji je preispitao status Foucaulta kao nekadašnje ikone radikala do današnjeg klasika – tvrdnje s kojom se inače ne slaže. Šporer je započeo s 1968. kao prijelomnom godinom u povijesti francuske akademske i intelektualne scene, nakon čega je nova ljevica oblikovala sliku Foucaulta kao ikone radikala koja je – zajedno s njegovim djelima – posebice dobro primljena u Sjevernoj Americi, ali zato poprilično negativno u Francuskoj. Zanimljiv je tu odnos Foucaulta i marksističke i tradicionalne ljevice koja je izražavala rezerviranost prema njegovoj ličnosti i djelu,

izuzev Louisa Althussera koji je s njim bio u konstantnom dijalogu. Šporer je pritom preispitao i suprotni odnos, onaj Foucaulta prema marksizmu te je zaključio kako se u djelu francuskog filozofa, *Riječi i stvari*, može pronaći i antimarksistički stav da je marksizam ne povijesna sudbina, već samo još jedna epistema koja se u kontekstu 19. stoljeća našla kao „riba u vodi”. Šporer je zatim prešao na recentnija razdoblja te je iznio podatak kako od 1997. godine počinje objavljivanje Foucaultovih predavanja čime se posthumno njegovu plodotvornu karijeru još više obogatilo novim djelima, kao što je *Rođenje biopolitike*, koja se od 2008. godine do danas neprestano preispituju. Prema Šporeru, upravo je *Rođenje biopolitike* jedno od najinteresantnijih Foucaultovih djela zato što je mnoge kasnije autore poput Daniela Zamore i Michaela Behrenta navelo na preispitivanje je li Foucault izražavao tada dominantna neoliberalna stajališta što bi urušilo njegov imidž radikala. Šporer je nakon toga obradio nekoliko točaka koje se tiču Foucaulta kao intelektualca. Prvo je njegovo istaknuto javno djelovanje i stavovi koji su u suprotnosti s onim što je radio u privatnosti. Prije svega, Foucaultovo javno kritiziranje autorstva, dok je u stvarnosti zaustavljao negativne recenzije vlastitih djela. Šporer je zatim upozorio na Foucaultov kredibilitet kao znanstvenika-istraživača te pritom podsjeća na djelo Jeana Baudrillarda *Zaboravite Foucaulta* iz 1977. godine u kojoj je pažljivom analizom Foucaultovih teorijskih postulata autor shvatio njegovu kontradiktornost. Kao dodatak upitnom kredibilitetu, Šporer je podsjetio i na sličnosti Foucaultovih djela s članovima Frankfurtske škole, što diže pitanje i plagijata. Treća u nizu Šporerovih točaka je možda i najznačajnija u dugom trajanju Foucaultove intelektualne ostavštine, a radi se naravno o Foucaultovom utjecaju na postkolonijalne, *queer* i ostale teorije marginaliziranih ili potlačenih skupina. Šporer je istaknuo kako je Foucault bio rezerviran prema navedenim teorijskim granama, ali i smatra da je (nesvjesno) bio dio jednog puno šireg pokreta „odozdo“ u društveno-humanističkoj teoriji koja se pojavila nakon 1968. godine. Šporer je zaključio svoje izlaganje s dva, prema njemu, glavna problema po pitanju Foucaultova života i stvaralaštva: njegovo lijevo ničeanstvo, te kritika esencije koja je ustvari samo ponavljala esencijalizam.

Sljedeći je na red došao Nenad Ivić koji je recepciju Foucaulta pokušao razumjeti ne po pitanju njegovih teza i filozofskih stavova, već po pitanju njegove sveopće (ne)popularnosti danas. Tu je glavno pitanje kako Foucaultovi „govoreni i napisani tekstovi” danas cirkuliraju u svijetu te je zaključio kako je, zahvaljujući svojoj stalnoj medijskoj pozornosti poput snimanih predavanja i intervjua, Foucault kao „mrtav autor” nastavio i dalje „cirkulirati s ponekim iznenađenjima”. Negativan aspekt tih konstantnih „mehanizama proizvodnje” jest, prema Iviću, zaborav čitanja Foucaulta. Naime, njegov snažan utjecaj i prezasićenost tržišta njegovim djelima učinili su njegove teze toliko poznatima što briše potrebu da ga ljudi čitaju, ali zbog čega se i nema pravo nazivati klasikom, zato što se klasik prema Iviću uvijek iznova čita i unatoč tomu ostaje radikalnim. Nadalje, Ivić postavlja pitanje što je Foucault, nakon čega ga je predstavio kao jedan filozofski spis, jednog povjesničara ideja i naposljetku, kao jednog povijesnog metodičara. U sva tri „oblika” njegove ideje su uvijek bile duboko promišljene i vezane uz određeni povijesni trenutak. To također

vrijedi i za njegove političke ideje koje prema Iviću i jesu postale utjecajne u praksi, upravo zato što je nakon Sartrea „politika postala teorija, a prestala biti osoba”. Vrativši se zatim na Foucaultovu ostavštinu danas, Ivić je ustvrdio kako bi Foucaultu samom bilo drago što je unutar različitih filozofskih pravaca postao „kutija za oružje”, ali bi također tražio da se njegove knjige „spale nakon čitanja”. Unatoč Foucaultovoj slaboj čitanosti danas, Ivić smatra kako je čitanje Foucaulta i dalje avantura te njegova djela i dalje mogu ponuditi nešto novo. Nakon toga Ivić se dotaknuo pitanja recepcije Foucaulta među manjinama, te je ustvrdio kako se Foucault ne bi složio s njihovim skretanjima objašnjavajući da je on izjavio kako „ima identitet, ali nije njegov” čime eksplicitno odbija stati uz borbu manjina da izgrade i osiguraju svoj identitet. Ivić se zatim dotaknuo ranije spomenutog teksta *Zaboravite Foucaulta* u kojemu Baudrillard vidi Foucaulta kao povjesničara koji politiku i seksualnost promišlja prema staro-buržoaskim vrijednostima. Svoje izlaganje Ivić završio je s anegdotama s američkih sveučilišta nakon Foucaultove smrti koje dokazuju njegov snažan utjecaj koji je imao tijekom svog života zbog čega će Foucault uvijek ostati „jedan dokument”.

Nakon dva opsežna pregleda Foucaultove recepcije, Nadežda Čačinović Foucaultu je pristupila iz pozicije vlastitog iskustva s njegovim djelima. Posebno je istaknula utjecaj Foucaultove političke teorije na feminističku misao pomoću određenih teorijskih postulata kao što je proizvodnja subjektivnosti i sl. Zatim je objasnila različite oblike njegovog kulturalnog i radikalnog političkog angažmana poput rasprave s iranskim ajatolahom Homeinijem nakon Iranske revolucije 1979. godine. Potom je ispitala njegov općeniti odnos prema ideologijama i istaknula njegovu tvrdnju o „logici upravljanja koja te konstantno vuče prema nekoj ideologiji”. Od svih ideologija i politika, Čačinović je spomenula njegovo viđenje Zapadne Njemačke u kojoj su se prema Foucaultu iz „ekonomije konstantno razvijali različiti ideološki postulati”. Za kraj, Čačinović smatra da i danas mora polagati račune Foucaultu zbog njegovog utjecaja. Istaknula je kako je neksus njegove teorije i prakse beskrajno zanimljiv te kako njegovi teorijski postulati još uvijek vrijede i u današnjem „društvu spektakla i društvu nadzora”.

Rasprava koja je uslijedila bila je veoma burna i plodotvorna. U odnosu na prethodne tribine ovog ciklusa, na ovoj tribini publika nije postavljala puno pitanja, već su raspravu pokrenuli sami sudionici svojim drugačijim mišljenjima oko Foucaulta i njegovog naslijeđa. Prvi je započeo David Šporer koji se vratio na problem Foucaulta kao nevjerodostojnog erudita. Tu se dotaknuo Foucaultove analize Zapadne Njemačke koja je prema njemu bila potpuno pogrešna zato što je previše fokusa dao neoliberalizmu nauštrb socijaldemokraciji koja je zapravo bila zaslužnija za obnovu Njemačke i *Wirtschaftswunder*. Zatim je iskritizirao Foucaulta kao ponavljača ustaljenih interpretacija i promašenih metodologija koje se nalaze u djelu *Arheologija znanja*. Nenad Ivić postavio je pitanje zašto bi to bio promašaj, a Nadežda Čačinović objasnila je kako je to strategija kazališta vješto primijenjena u društveno-humanističkim znanostima. Šporer je zatim prešao na netočno odbacivanje države koju je Foucault uz Deleuzea proklamirao te pritom pogrešno zanemarivao ideološku dimenziju koja je jednako tako važna. Šporer je tu posebice naglasio i pozitiv-

ne recenzije koje su Foucault i filozof Gilles Deleuze kao dobri prijatelji pisali jedan drugom čime se umanjuje kredibilitet njihovih recenzija. Čačinović je nastojala objasniti kako odbacivanje države to zapravo nije, već razumijevanje disperzivnosti moći s čime se Šporer ne slaže zato što takvi stavovi ne dovode do nikakvih konzekvenci. U raspravu se zatim vratio Nenad Ivić koji je optužio Šporera za reduktivno čitanje i preispitao stav da pisanje recenzija prijatelju ili poznaniku umanjuje kredibilitet i djela i recenzije. Također, nadodao je kako su i Deleuze i povjesničar Paul Veyne važni u završnoj fazi Foucaultove misli, za koju Šporer tvrdi da je u potpunosti pogrešna upravo zbog utjecaja Nietzschea, ali ne objašnjava što točno pod time misli. Ivić je zauzeo suprotan stav i pomoću izjava znamenitog povjesničara antike, Petera Browna, dokazao da je ostarjeli Foucault uvelike utjecao na povjesničare antike. Šporer smatra da je Foucault u svojim djelima – posebice drugom svesku *Povijesti seksualnosti* – romantizirao antičku Grčku tražeći u njoj vlastitu „gay utopiju” za što je Ivić rekao da nije točno ne dajući pritom obrazloženje zašto.

Raspravu prekida pitanje gledatelja kojeg je zanimalo koliko je važna debata Chomsky-Foucault koja se može naći i na platformi YouTube. Čačinović smatra da je Foucault imao puno boljih debata koje nisu reflektirale njegove tekstove, dok je Ivić istaknuo onu s Jacquesom Derridaom. Sljedeće je pitanje zatim postavio moderator. Interesirali su ga akademski pritisci koje je radio – poput zaustavljanja negativnih recenzija vlastitih djela – te njegova povezanost s mišlju Martina Heideggera. Čačinović je potvrdila kako nije radio dobre stvari, dok se njegova sličnost s Heideggerom očituje kod njegova odnosa s Homeinijem – kao što je Heidegger u nacistima vidio nešto novo, isto tako je i Foucault u Iranskoj revoluciji. Ivić je zatim ustvrdio kako je tajna povijest Foucaultova života istovremeno „relevantna i irelevantna u čitanju njegovih djela” i upozorio kako se na jedan College de France ne upada po zaslugama, već je potrebno pametno političko djelovanje koje je Foucault nesumnjivo provodio. Šporer se nije složio da je Foucaultovo privatno djelovanje irelevantno zato što je mnogim postupcima upravo oblikovao vlastitu sliku o sebi u javnosti. Čačinović tvrdi da sve ima svoje proturječnosti i zato se ne može svakog pozivati na odgovornost, osim toga, najvažnije je da argumentacija valja. Šporer se suprotstavio tvrdeći da Foucaultova argumentacija ne valja.

Za kraj je postavljeno još jedno pitanje publike: „Što možemo zaključiti iz današnje recepcije Foucaulta?” Šporer je objasnio kako su bazična predavanja kompletirana te da se i dalje otkrivaju nove *bootleg* snimke, ali više nema iznenađenja. Zatim upućuje na Stuarta Eldena koji u svojim biografijama Foucaulta tvrdi da je danas neupotrebljiv.

Nakon toga je ostavljeno mjesto za zaključak čitave rasprave. Nadežda Čačinović izjavila je kako se ne slaže sa Šporerom, posebice kada je u pitanju stav o Foucaultovom lijevom nićeanstvu, na što je Šporer odgovorio kako se od Nietzschea može definitivno naučiti kako ne misliti, aludirajući pritom, naravno, na Foucaultove pogreške. Čačinović je zatim istaknula kako je posao filozofa argumentirati, na što je Šporer uzvratio pitanjem zašto danas Foucault ne funkcionira i na primjeru drugog sveska *Povijesti seksualnosti* ističe njegovo pretjerano korištenje sekundarne literature umjesto povijesnih izvora. Ivić

se ne slaže sa Šporerom te je istaknuo kako je Foucault itekako koristio antičke autore u što se i sam uvjerio kada je bio pozvan da sudjeluje u lektoriranju hrvatskog prijevoda drugog sveska *Povijesti seksualnosti*. Osim što je koristio antičke autore, Ivić tvrdi da ih je Foucault sjajno i dubinski razumio. Nakon toga Šporer je uputio poruku publici neka pročitaju sva četiri sveska *Povijesti seksualnosti* i upozorava kako „ćete do trećeg dijela biti veoma razočarani kada shvatite da je i Foucault prošao kroz faze izgradnje vlastite *gay* utopije do razočaranja.” Ivić je još jednom naglasio kako je to reduktivno čitanje. U sličnom duhu kao i Šporer, moderator je savjetovao publici neka svatko pročita Foucaulta kako bi dobio vlastito mišljenje, na što je Ivić nadodao: „Nije loše ostati zbunjen nakon čitanja.” S tim riječima zaključena je i posljednja tribina ciklusa *Od teorije do historije* koja je sjajnom posjećenošću i veoma interesantnom raspravom na najbolji mogući način zatvorila ovaj ciklus.

Zaključak

Za kraj ove kompilacije izvještaja potrebno je ukratko dati zaključnu ocjenu. Čitav ciklus tribina *Od teorije do historije* pokazao se veoma uspješnim po svojoj posjećenosti te nevjerojatno plodotvornim raspravama. Na svakoj tribini sudjelovali su govornici raznovrsnih akademskih pozadina veoma upućeni u tematiku tribine što se vidi i po tome da moderatori često nisu imali puno posla kako bi raspravu „oživjeli”. Također, nije izostala ni prisutnost publike koja se uvijek sastojala od različitih generacija – od studenata prijediplomskog i diplomskog studija do redovitih profesora FFZG-a – i osoba različitih akademskih pozadina – od povjesničara, filozofa, sociologa itd. – koji su svojim pitanjima i izražavanjem stavova i sami doprinijeli raspravi. Naposljetku, ono što je presudno kod svake tribine jest i njezin temat. Iako naizgled nepovezane, sve tribine organizirane su povodom nečega što ih čini relevantnima u kontekstu hrvatske historiografije. Miješajući nove pristupe (transnacionalna i globalna historija) s kanonskim autorima (De Certeau i Foucault) tribine su nastojale upravo upoznati hrvatsku akademsku scenu sa svjetskim historiografskim kretanjima i preispitati ta kretanja u kontekstu hrvatske historiografije. Imajući na umu takvu plemenitu namjeru, preostaje nam jedino čestitati Centru za teorijska istraživanja u humanistici na inicijativi za pokretanje ovakvog ciklusa i izraziti poticaj da se oni nastave održavati i u budućnosti.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici
Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva
Marko Perišić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik
Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje
FF Press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
d. o. o. Studio moderna

Naklada
Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>